

MUSTAFA KEMAL PAŞA’NIN ANADOLU’YA GEÇMESİ

İÇİNDEKİLER

- Mustafa Kemal Paşa’nın Yolculuk Hazırlıkları
- İzmir’in İşgali ve Ortaya Çıkan Tepkiler
- Mustafa Kemal Paşa’nın İstanbul’dan Samsun’a Hareketi
- Mustafa Kemal Paşa’nın Samsun, Havza ve Amasya’daki Faaliyetleri ve Erzurum’a Yolculuğu

HEDEFLER

- Bu üniteyi çalıştıktan sonra;
- İzmir’in işgalini ve bu duruma karşı bütün ülkede ortaya çıkan tepkileri anlayabilecek,
- Mustafa Kemal Paşa’nın Samsun’a çıkışını ve burada yaptığı çalışmalarını öğrenebilecek,
- Havza Genelgesi’nin Millî Mücadele tarihindeki önemini kavrayabilecek,
- Amasya Tamimi’nin Millî Mücadele’deki yerini ve önemini açıklayabilecek,
- Mustafa Kemal Paşa’nın Samsun’dan Erzurum’a ilk yolculuğunu ve bu süreçte yaşanan gelişmeleri öğrenebileceksiniz.

Atatürk Üniversitesi
Açıköğretim Fakültesi

**ATATÜRK İLKELERİ
VE İNKILAP TARİHİ I**
Prof. Dr.
Erdal AYDOĞAN

ÜNİTE
10

GİRİŞ

Mustafa Kemal Paşa merkezli Millî Mücadele fikri, IX. Ordu Karargâhının 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkmasıyla fiiliyata geçmiş oldu. İşgalci güçlerin baskısı altında bulunan İstanbul Hükûmeti'nin işgallere karşısında yürütmüş olduğu politikaları, Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a adım atmasıyla sarsılmaya başlamıştı. Çünkü o, görev alanının dışına çıkmıştı. Samsun'dan Erzurum'a uzanacak yaklaşık iki aylık yolculuk Havza ve Amasya'da şekillenmeye başlamış, ondan sonra takip edilecek strateji ve hedefler yeniden belirlenmişti.

Bu kutsal yolculuk sürecinde İstanbul Hükûmeti ve işgalci güçler, Mustafa Kemal Paşa ve heyetinin çalışmalarından Anadolu'ya gönderilme amacının dışına çıkıldığını anlamışlar ve bir an evvel İstanbul'a dönmesi hususunda emirler vermişlerse de bu yolculuk artık geri dönmeyecek bir başlangıç olmuştu.

Mustafa Kemal'in yolculuk esnasında da Mondros Mütarekesi'nin ahkâmının uygulanmaması ve yerel güçlerin birlik ve beraberlik içinde çalışmalarını teşvik etmesi dikkatlerden kaçmamıştı. Mustafa Kemal Paşa'nın yolculuk boyunca gittiği her yerde yörenin ileri gelenleri ve halkla temasları büyük bir sempati oluşturduğu gibi millî heyecanın ortaya çıkmasına önemli bir katkı sağlamıştır. Özellikle de İzmir'in işgalinin Anadolu insanı üzerinde yarattığı infialin iyi idare edilmesi için bütün ülkede işgallerin protesto edilmesini istemesi, mitinglerin tertip edilmesi hususundaki çalışmaları hakkında toplumun bütün kesimlerini tatmin eden mesajları umutsuz ve çaresiz Anadolu insanını adeta ayağa kaldırmıştır.

İstanbul'dan Erzurum'a yaklaşık iki ay sürecek yolculuk esnasında yaşanmışlıklar bu ünitenin ana temasını oluşturmaktadır. Yolculuk hazırlıkları, bu süreçte İzmir'in işgalinin yaratmış olduğu atmosfere karşılık Anadolu insanının tepkisi, mitingler ve protestolarla daha da anlamlı hale gelmesi için teşvik edilmiş, Mondros hükümlerinin aleyhinde yöre insanları yönlendirilmiş, Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinin açılması için çalışılmıştır. Mustafa Kemal Paşa'nın bu gibi faaliyetleri bu üniteye detaylı bir şekilde ele alınacaktır.

MUSTAFA KEMAL PAŞA'NIN YOLCULUK HAZIRLIKLARI

Bir önceki konumuzda bahsettiğimiz gelişmelerin ardından, Mustafa Kemal Paşa, yolculuk hazırlıklarına başladı. İlk iş olarak da kendi Müfettişlik Karargâhı'nı hazırlamak için yakından tanıdığı, güvendiği şahıslara bizzat ulaşarak birlikte çalışmayı teklif etti. Ayrıca Mustafa Kemal Paşa, karargâhında olmayıp da Anadolu'ya geçmelerini istediği yakın arkadaşlarını da bu hususta iknaya çalıştı [1, 2].

İşleri şansa bırakmak niyetinde olmayan Mustafa Kemal Paşa, Samsun'a çıktığında işlerini kolaylaştıracak birtakım *“faydalı olan mevaddın”* ve görev

İlk iş olarak da kendi Müfettişlik Karargâhı'nı hazırlamak için yakından tanıdığı, güvendiği şahıslara bizzat ulaşarak birlikte çalışmayı teklif etti.

bölgesindeki vilayetlerin, jandarma kuvvetlerinin hareket noktalarını gösteren harita ve krokinin de kendisine verilmesi talebinde bulundu. Yine İstanbul'dan hareket etmeden evvel, 13 Mayıs 1919'da, Harbiye Nezareti'ne *Müfettişlik Karargâhı*'nda görevli bulunanların üç aylık maaşlarının ve kullanabilecekleri iki adet otomobilin kendilerine verilmesinden sonra hareket edileceğini bildirmişti [3].

Mustafa Kemal Paşa, bir taraftan bu hazırlıklarını tamamlarken, diğer taraftan da müfettişlik bölgesinde olup bitenleri öğrenmek için 12 Mayıs'ta, Canik Mutasarrıflığı'na ve Sivas vilayetine bir telgraf göndererek bölgede hâlen faaliyet gösteren çeteler hakkında bilgi istemişti [4]. İngilizlerden alınan vizeye rağmen, tereddütleri bitmeyen Mustafa Kemal Paşa, zaman kaybetmeden özel ve resmî ziyaretlere başlamıştı. İlk olarak *Bekirağa Bölüğü*'nde tutuklu bulunan arkadaşı Fethi (Okyar) Bey'i ziyaret etmiş ve dışarıda olup bitenler hakkında fikir teatisinde bulunmuştu [5]. Bu görüşmenin ardından devlet erkânıyla da vedalaşarak, padişahla son görüşmesini yapmak üzere Saray'a kabul edilmişti. *"Padişah, görüşmelerinde ona çok manalı ve calib-i dikkat şu sözleri ifade eder: "Paşa, Paşa, devleti kurtarabilirsin".* Padişah ile Mustafa Kemal Paşa arasında geçen sıcak konuşmalar padişahın bir anısı olarak kapağı üzerine kendisinin inisyalleri işlenmiş bir saati vermesiyle sona ermişti [6].

Böylece ziyaretlerini de tamamlayan Mustafa Kemal Paşa, 14 Mayıs'ta Samsun'daki III. Kolordu Komutanlığı'na bir telgraf çekerek, cuma günü Bandırma Vapuru'yla hareket edileceğini, Samsun'da karargâh için gerekli tertibatın alınmasını bildirmişti.

İZMİR'İN İŞGALİ VE ORTAYA ÇIKAN TEPKİLER

Bilindiği üzere Rusya'nın savaştan çekilmesi üzerine İngiltere ve Fransa söz birliği ederek İtalya'yı savaşa daha iyi hazırlamak için *St Jean de Maurienne Anlaşması ile Antalya çevresini ve İzmir havalisini İtalyanlara bırakmıştı*. Ancak İngiltere savaş sonrası İtalya'nın Akdeniz bölgesinden başlayan işgallerinden rahatsız olmuştu. Çünkü İzmir ve çevresinin güçlü bir İtalya yerine zayıf Yunanistan'a bırakılmasının daha yerinde olacağı kanaatine ulaşmıştı.

Bu süreçte işgal donanmasının Akdeniz ve Ege'deki hareketleri, İzmir'in işgaline bir prova olarak algılanmasına, dolayısıyla Müslüman Türklerin endişelenmesine sebep oluyordu. Buna karşılık İstanbul Hükûmetinin vurdumduymaz tavrı, endişelerin artmasına dolaylı olarak destek sağlıyordu.

İzmir'deki XVII. Kolordu Komutanı ve Vali Vekili Nurettin Paşa (Sakallı diye bilinir) ve Müdafaa-i Hukuk örgütleri, işgal provalarına karşı bazı çalışmalara girişmişlerdi. Bundan dolayı işgallere karşı sessiz kalınmasını isteyen İstanbul Hükûmeti tarafından Nurettin Paşa görevden alınarak ordu komutanlığına Ali Nadir Paşa, Vali Vekilliğine de İngiliz ajanı olarak bilinen Kambur İzzet atandı. Bu süreçte

İzmir'in işgali üzerine gelen tepkiler sonucu Damat Ferit Hükûmeti istifa etmiş, ancak yeni hükûmeti kurma görevi yeniden kendisine verilmişti.

paralel olarak 5 Mayıs 1919'da Paris'te Üçler Konseyi'nde bu işi kendine vazife edinmiş olan İngiliz Başbakanı Lloyd George, İzmir'in Yunanistan'a verilmesi için ABD ve Fransa'yı ikna etmeyi başardı. Bu son gelişme Yunanistan'da büyük bir coşkuyla karşılandı. İşgal sürecini organize etmek üzere İngiliz Yüksek Komiseri Colthorpe görevlendirildi. Aldığı emir doğrultusunda İzmir'e hareket etti. Calthorpe, Kolordu Komutanı ve Vali Vekilinden mütarekenin 7. maddesi gereğince İzmir ve havalisinin işgal edileceğini, işgallere direnilmemesini ve İzmir'in teslimini istedi. Bu gelişme üzerine 14 Mayıs'ta İzmirli vatanperverler ve Redd-i İlhak Cemiyeti bir bildiri yayımlayarak halkın Bahri Baba Parkı'nda toplanmasını istediler. Burada İzmir'in işgal edileceği haberlerini tel'in ettiler. Bu gibi gayretlere rağmen 15 Mayıs 1919'da İngiliz donanması eşliğinde Yunan ordusunun İzmir'i işgaline engel olamadılar. İşgaller özellikle İzmirli Rumlarca büyük coşkuyla karşılandı. İzmir'in işgaline ilk fiili tepkiyi ise eski *Teşkilât-ı Mahsusacı ve Hukuk-ı Beşer (İnsan Hakları) gazetesi sahibi Hasan Tahsin (Osman Recep Nevres) ilk kurşunu sıkarak gösterdi*. Ancak vurularak şehit edildi. Kolordu teslim alındı [7].

İzmir'in işgali ülke genelinde büyük endişeyle karşılandı. İşgaller sonrası Müslüman Türklerin maruz kaldığı kötü muameleler ve katliam haberleri bütün ülkeyi yasa boğdu ve tepkiler çığ gibi büyüdü. *Anadolu insanı işgalleri düzenledikleri protesto mitingleriyle protesto etti. 17 Mayıs'ta İstanbul'da Darülfünun öğrencilerinin, 19 Mayıs'ta da Fatih Belediyesi önünde halkın geniş katılımının olduğu mitingler yapıldı*. Burada Millî Şair Mehmet Emin ve Halide Edip gibi aydınlar işgalleri kınayan konuşmalar yaptı. Bu tepkilerin yüzlercesi de Anadolu'dan gelmekte gecikmedi. İzmir'in işgali üzerine gelen tepkiler sonucu Damat Ferit Hükûmeti istifa etmiş, ancak yeni hükûmeti kurma görevi yeniden kendisine verilince halkın İstanbul'a olan inancı daha da sarsılmıştı [8, 7].

Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'ya hareketinden bir gün önce ortaya çıkan bu vahim tablonun tek sevindirici yanı ise Anadolu insanının gözünü açmasıydı. Bu durum asırlarca padişahla birlikte yaşayan ve ona inanan halkın bu gibi olumsuzluklar sonucunda ona olan inancının sarsılmasına ve kendi iradesini ortaya koymasına ortam hazırladı.

MUSTAFA KEMAL PAŞA'NIN İSTANBUL'DAN SAMSUN'A HAREKETİ

Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a hareket edeceği gün yaklaştıkça, kendisinin ve karargâhının tutuklanacağı yahut Karadeniz'de geminin batırılacağı şeklinde dedikodular yayılmaya başlandı. Yolculuk için vize veren İngilizler niçin böyle bir yola başvuracaklardı? Görünürde dedikodu gibi görünen bu haberler, kanaatimize göre İngiliz gizli servisinin işgüzarlığı olup, Mustafa Kemal Paşa'ya bir korku, bir uyarı mesajı vermek amacına yönelikti. Olanlardan habersiz olan Mustafa Kemal Paşa, rıhtımda

"Burada esir gibi yaşamaktansa Karadeniz'de batmayı tercih ederim."

Rauf (Orbay) Bey tarafından karşılanmış ve bu haberleri de Rauf (Orbay) Bey'den öğrenmişti. Bunun üzerine Mustafa Kemal Paşa tepkisini şu ifadelerle dile getirmişti: *“Burada esir gibi yaşamaktansa Karadeniz’de batmayı tercih ederim.”* [9].

Sonunda bütün hazırlıklar, vedalaşmalar, emirler, istekler tamamlanıp resmî problemlerini hâlleden Mustafa Kemal Paşa ve karargâhı, İsmail Hakkı Bey'in idaresinde Bandırma Vapuru'yla Samsun'a hareket etti. Vapur kısa bir süre sonra Kızkulesi yakınlarında İngilizler tarafından durdurulmuş ve kontrol edilmek istenmiştir. Bu olay yukarıdaki dedikoduların bir parçası gibi görünse de asıl amaçları, Anadolu'ya silah ve malzeme kaçırılmasını önlemektir. Gerçi Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'ya gönderilmesi, İngilizlere ordunun silahtan tecrid edilmesi şeklinde izah edilmişti; ama onlar yine de tedbiri elden bırakmak istemiyorlardı. *İngiliz Kontrol Heyeti* aramayı bitirmişti. Vapur, boğazın kasvetli manzarasından yavaş yavaş uzaklaşırken üzüntüsü daha da artan Mustafa Kemal Paşa, Dolmabahçe önlerinde demir atmış düşman gemilerini yanındakilere göstererek: *“Bunlar işte böyle... Yalnız demire, çeliğe ve silah kuvvetine dayanırlar. Maddeden başka bir şey bilmezler. İstiklal ve hürriyeti uğrunda uğraşa karar vermiş bir milletin kudret ve kuvvetini anlayamazlar. Biz silah ve cephane değil, ideal ve iman götürüyoruz.”* diyerek duygularını dile getirmişti [9].

Vapur, Karadeniz'in azgın sularında yol alırken Mustafa Kemal Paşa, İstanbul'daki dedikoduları önemsemiş olacak ki, kaptana; *“Mümkün olduğunca sahile yakın gideceksin.”* diye emir vermişti. Bundan maksat herhangi bir tehlike karşısında teslim olunmayıp, zaman kaybetmeden karaya çıkmaktı. Bu heyecan, korku ve ümit arasında 18 Mayıs'ta Sinop'a gelindi. Mustafa Kemal Paşa, İngilizler tarafından takip edildiğini fark edince, endişelerinin yersiz olmadığını bu yüzden mümkünse Sinop'a çıkarak oradan kara yoluyla Samsun'a gidilmesini düşünmüştü. Bunun için, yaverlerini Sinop'a göndermişti. Ancak, Sinop'tan Samsun'a yapılacak yolculuğun daha meşakkatli olacağı kendisine bildirilince, yine deniz yoluyla harekete karar vermişti [32, 10].

Mustafa Kemal Paşa, yolculuk boyunca da başta *Refet (Bele) Bey* olmak üzere kurmaylarıyla, Samsun'dan sonraki takip edilecek yol ve yapılması gerekenler hakkında fikir teatisinde bulunmuştu. *Arif Hikmet Gerçekçi*'nin ifadesiyle *“İstanbul'dan Samsun'a Cehennemî Saatler”* nihayet 19 Mayıs 1919 sabahı saat 6'da son bulmuştu. IX. Ordu Forsu çekili *Bandırma Vapuru* da nihayet Samsun Limanı'na demir atmıştı. Mustafa Kemal Paşa da: *“Haydi arkadaşlar! Karada bize ölüm yok artık.”* diyerek geleceğe göndermeler yapmıştı [11]. Böylece heyet, kendilerini karşılamaya gelen halkın, yöneticilerin ve komutanların sevgi gösterileri arasında Samsun'a ayak basmıştı. Sonra da kendileri için hazırlanan Mıntıka Palas Oteli'nde istirahat çekilmişti.

MUSTAFA KEMAL PAŞA'NIN SAMSUN, HAVZA VE AMASYA'DAKİ FAALİYETLERİ VE ERZURUM'A YOLCULUĞU

Mustafa Kemal Paşa
Samsun'daki
faaliyetlerinin akabinde
Erzurum'a gitme
düşüncesindedir.

Mustafa Kemal Paşa, bu anlamlı yolculuğun ilk durağı Samsun'da altı gün kalır. Kendisini devamlı takip eden İngilizler yüzünden halkın arasına katılamadığından günlerini daha çok güvendiği arkadaşlarıyla haberleşerek geçirir. Paşa, Samsun'da emrinde bulunan vilayetlerin mülki amirlerinded ve kolordu komutanlıklarından kendi bölgelerindeki asayiş durumunu ve merkezlerdeki teşkilat ve mümessilleri hususunda istihbarat bilgisi ister. Bu istihbarat bilgilerini de değerlendirmek suretiyle edindiği bilgi ve izlenimleri Sadarete rapor hâlinde sunar. Öyleki livaların asayişi ve güvenliği ile ilgili bu raporlar Bakanlar Kurulunda (Heyet-I Vükelâ) okunur ve pek çok istifade edildiğinden bahisle Mustafa Kemal'e teşekkür dahi edilir [12].

Mustafa Kemal'in Samsun'daki faaliyetlerinin akabinde Erzurum'a gitme düşüncesinde olduğunu 21 Mayıs'ta Kâzım Karabekir'e çektiği şu telgrafından anlıyoruz. Bu telgrafta; *"Ahval-i umumiyeimizin almakta olduğu şekli-i vahimden pek müteallim ve müteessirim. Millet ve memlekete medyun olduğumuz en son vazife -i vicdaniyeyi yakından mesai-i müştereke ile en iyi ifa etmek mümkün olacağı kanaatiyle bu son memuriyeti kabul ettim. Bir an evvel zat-ı alinize mülaki olmak arzusundayım."* demektedir.

Bu şifre üzerine çok sevindiğini söyleyen Kâzım Karabekir de ona; *"Trabzon tarikinde asayiş ve benzin vardır. Sivas tarikinde benzin yoktur. Yollar da otomobile pek müsait değildir. Teşrif-i samileri mucib-i meserret olacaktır..."* telgrafıyla cevap verir. Paşa'nın Samsun'daki faaliyetleri İngilizleri ziyadesiyle rahatsız etti. 24 Mayıs'ta en çok şikâyetin olduğu Merzifon, Ladik, Amasya gibi yerlerde bizzat incelemeler yapmak ve tedbirler almak gayesiyle karargâhını Havza'ya nakledeceğini Harbiye Nezareti'ne bildirdi. Buna bahane olarak, Samsun'a geldiğinden beri yeniden başlamış olan böbrek sancılarına karşı Havza kaplıcalarından yararlanmak istediğini ileri sürdü. Şüphesiz bununla hem askerî ve siyasi çalışmalarını rahat yapabilecek bir ortama kavuşmayı hem de bölgede görevli İngiliz askerine ve çetelere gözdağı vermeyi amaçlamıştı [12].

Mustafa Kemal'in Havza'ya hareketi, onu aynı zamanda halkın arasına katılarak onlara ülkenin ahvalini anlatan, bu kötü durumdan kurtulmak için yöresel teşkilatlanmayı teşvik eden bir lider konumuna getirmişti.

Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları 25 Mayıs'ta Mercedes-Benz marka bir otomobil ve yaylı arabalarla yola koyuldular. Arabaları eski olduğu için binbir zahmetle Kavak ilçesine iki buçuk saatte gelebildiler. Burada Hükûmet Konağı önüne toplanan halka bir konuşma yaptı. Burada yaptığı heyecanlı konuşma karşısında halkın olumlu tepkisi Mustafa Kemal'i ziyadesiyle memnun etti. Ayrılırken de *Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin* kurulmasını öğütledi. 25 Mayıs Pazar günü Havza'ya gelen Mustafa Kemal Paşa ve karargahını bir kıta asker, Kaymakam Fahri Bey ve Belediye Başkanı İbrahim Bey karşıladı. Başında kalpak, sırtında üniforması vardı. Havza'daki faaliyetleri, ülkenin geleceği hakkındaki düşüncelerinde ilk icraatı oldu. Toplanan halka yaptığı

konuşmasında; *“Düşmanın niyeti bizi mezarımıza diri diri gömmektir. Şimdi çukurun tam kenarında bulunuyoruz. Fakat son bir gayretle toplanırsak kendimizi kurtarmamız mümkündür.”* dedi. Sonra da bölgedeki genel durum hakkında istihbarat istedi [14, 15].

28 Mayıs günü Havza'nın ileri gelenleriyle bir toplantı düzenlenir. Bu toplantıda Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti kurulur. Bu durum her tarafa duyurulur. Yine aynı gün İzmir'in ve Manisa'nın işgali üzerine valiliklere ve kaymakamlıklara gönderdiği şifre ile *“ülke bütünlüğümüzün korunması için ulusal gösterilerin daha canlı yapılması ve sürdürülmesini”* istediği Havza Genelgesi'ni yayımlar. *“Heyecanlı mitingler yaparak ulusal gösteride bulunulması ve bütün bağlı yerlere yayılması ve bütün büyük devlet temsilcilerine ve Babiali'ye etkin telgraflar verilmesi”* hususunda emirler verir [14, 16].

Ayrıca kolordulara gönderdiği bir emirde de yurdun işgal edilebileceğini bu takdirde karşı koyabilmek için ne gerekirse yapılmasını hatta çetelerden de faydalanabileceğini açıkça bildirir. Böylece *“ilk fiili müdafaa programını”* bununla ortaya koyar [7].

Düşmanın niyeti bizi mezarımıza diri diri gömmektir. Şimdi çukurun tam kenarında bulunuyoruz. Fakat son bir gayretle toplanırsak kendimizi kurtarmamız mümkündür.

Havza Genelgesi'nin Önemi:

- Millî Mücadele'nin ilk genelgesidir.
- Ferdi bilinçten millî bilince ulaşılması amaçlanmıştır.
- Ordu birliklerine askerin terhis, silahların teslim edilmemesi bildirilmiştir.
- İzmir'in işgalinin bütün ülkede proteto edilmesi ve mitingler esnasında Hristiyan halka karşı saldırıdan sakınılması istenmiştir.
- Mustafa Kemal Paşa bu genelge ile yetkilerinin dışına çıkmış, bu sebeple de İstanbul'a geri çağırılması gündeme gelmiştir.

Bölgede kurulan Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti sayesinde 30 Mayıs'ta Havza'da bir açık hava mitingi yapılır. Bununla da yetinilmez. Mütareke ahkâmınca Türk ordusundan toplattırılarak önce Samsun'a, sonra da İstanbul'a gönderilecek silah ve cephanelere el konulmuş, taşıyıcı hayvanlar ise satılarak harekete para sağlanmıştır. Havza'da bu olaylar cereyan ederken; Harbiye Nazırı Şevket Turgut Paşa, bu mitinglerin ne manaya geldiğini sorar. O da verdiği cevapta: *“Görüş ve tetkiklerime göre arz edeyim ki, mitingler ve tel'inler, milletin sinesinden fıskıran bir ateştir.”* demiştir [17].

Bu olup bitenler Mustafa Kemal'i takip eden Samsun'daki İngiliz Subayı Hurst tarafından İngiliz karargâhına günü gününe ulaştırılır. Bunlardan pek rahatsız olan Karadeniz İşgal Ordusu Başkumandanı General Milne, 6 Haziran'da Harbiye

Nezaretî'ne başvurarak “*Mustafa Kemal ve arkadaşlarının derhâl İstanbul'a çağrılmasını*” talep eder. Aynı istekler Yüksek Komiser Amiral Calthorpe tarafından da yinelenir.

General Milne'e Harbiye Nazırı Şevket Turgut tarafından verilen cevapta, daha önce kendi istekleri mucibince tayin edilen Mustafa Kemal'in Mütareke şartlarını yerine getirmek maksadıyla gönderildiği, geri çağrılması hâlinde kamuoyunu rahatsız edeceği iletilir. Ancak problem hükümet tarafından da ciddiye alınır ve Mustafa Kemal Paşa maiyetiyle birlikte geri çağrılır [16, 17].

13 Haziran'da Havzalıların sevgi gösterileri arasında Amasya'ya uğurlanır. Aynı gün de Havza'da büyük bir miting düzenlenir.

Mustafa Kemal Paşa gerek İngilizlerin baskısı ve gerekse İstanbul Hükûmeti'nin verdiği desteğin sarsılması yüzünden daha evvelce ilişki kurduğu XX. Kolordu Komutanı Ali Fuat Paşa ve beraberindeki Rauf Bey ile bir an evvel mülaki olmak üzere onları Havza'ya davet eder. Lakin Amasya'ya hareket etmek zorunda olduğu için görüşmeleri Amasya'ya kalır. 13 Haziran'da Havzalıların sevgi gösterileri arasında Amasya'ya uğurlanır. Aynı gün de Havza'da büyük bir miting düzenlenir. Mustafa Kemal ve arkadaşları Amasya'ya hareket ettiği günlerde İstanbul'da olduğu gibi buralarda da ittihatçı-italafçı parti mensuplarının anlaşmazlıkları iyice kendini göstermeye başlamıştı. İngilizler ise hadlerini aşacak hareketlerden çekinmiyorlardı. Mustafa Kemal, her zaman olduğu gibi tedbiri elden bırakmayarak, Müfettişlik Sağlık Başkanı Dr. Albay İbrahim Tali Bey (Öngören) ve Karargâh Komutanı Yüzbaşı Mustafa Vasfi (Süsay) Bey'i ortamı hazırlamak için önceden Amasya'ya göndermişti [14].

Mustafa Kemal Paşa ve beraberindekiler 13 Haziran 1919 günü Amasya'ya geldiler. Onlar bölgenin ileri gelenlerince layıkıyla karşılandı. Hüsrev Gerede bu yolculuğu şöyle anlatır: “*Adeta bambaşka bir havaya girmiştik. Sonra öğrendik ki, Amasya Müftüsü Tefvik Efendi güzergâhımızdaki yerlerin müftü, vaiz, imam ve eşrafına layıkıyla karşılanmamızı ve ağırlanmamızı bildirmişti. En gönülden ve coşkun karşılama Amasya'da oldu. Başlarında Müftü Efendi olan beldenin mümtaz heyeti bizi şehrin dışında karşıladı. Saraydüzü'ndeki bu merasim Paşa'nın gözlerini yaşarttı. Müftü Efendi itimat telkin eden beşuş ve nurani çehresiyle ilerleyerek Paşa'ya yüksek seda ile: “Paşam bütün Amasya emrinizdedir... Gazanız mübarek olsun dedi. Asla beklemediği bu hitap aynı zamanda istikbalin teşhisi gibiydi” [19].*

Paşa, burada halkın arasına girer ve şu anlamlı konuşmayı yapar:

“Padişah ve Başkent İtilaf Devletleri'nin elinde tutsak bir durumdadır. Yurt elden gitmek üzeredir. Bu kötü duruma çare bulmak için sizlerle iş birliği yapmaya geldim. Hep birlikte aziz yurdumuzu ve bağımsızlığımızı kurtarmak için bütün varlığımızla çalışacağız.” Bu samimi karşılanma Amasyalılarla karşılıklı güven tazelerken en büyük destekçileri din adamları, sivil halk ve ittihatçılardı [15].

Mustafa Kemal bir yandan da birçok ordu komutanıyla haberleşerek irtibatı koparmaz. Mesela daha evvelce Diyarbakır'da XIII. Kolordu Kumandanı Vekili Cevdet

Bey'e verdiği talimatlarda özellikle de Kürt Kulübü hakkında istihbarat isteyerek bu hususta dikkatli olunmasını, ayrıca orada Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye ve Redd-i İlhak cemiyetlerinin kurulmasını ister. Aynı tavsiyelerini Trakya'da bulunan I. Kolordu Komutanı Cafer Tayyar Bey'e de iletir. Bu tarihlerde Mustafa Kemal Paşa'nın faaliyetlerine İngilizlerin tepkisi gereğince Ordu Müfettişliklerinde değişiklik yapılır. IX. Ordu Kıtaat-ı Müfettişliği, III. Ordu Müfettişliği'ne dönüştürülür [20, 12].

IX. Ordu Kıtaat-ı
Müfettişliği, III. Ordu
Müfettişliği'ne
dönüştürülür

Yine aynı tarihlerde *Vilayat-ı Şarkıye Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Erzurum Şubesi* yöneticileri, derneğin İstanbul'daki genel merkezine çektikleri telgrafta Trabzon'da Muhafaza-i Hukuk-ı Milliye Cemiyetiyle, *Erzurum'da yerel bir kongre yapma hususunda* görüş birliğine varıldığını ve kongrenin 10 Temmuz'da toplanacağını bildirirler. Bu kararın alınmasında Kolordu Kumandanı Kâzım Karabekir'in önemli etkisi olduğunu unutmamak gerekir [21].

Bu gelişmelere paralel olarak Posta Telgraf Umum Müdürü Refik Halid, Dâhiliye Vekili Ali Kemal'in isteği üzerine Redd-i İlhak derneklerinin vereceği telgrafların çekilmemesi hususunda postanelere gerekli talimatları verir. Buna sert tepki gösteren Mustafa Kemal'e göre; *"bu çıkış ulusal sesi boğmak, yurdun parçalanmasına karşı ulusun birleşmesine engel olmak için canice ve haince bir girişimden başka bir durum değildi."* Ardından da valiliklere gönderdiği tamimle hükûmetin bu anlamsız tavrının protesto edilmesini ve telgraf merkezlerinin işgal edilmesini ister [22].

Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a hareketinden sonra, Rauf Bey de Batı Anadolu'daki genel durum ve teşkilatlar hakkında bilgi edinmek amacıyla Ege Bölgesi'ne hareket etmiş ve buradan edindiği bilgilerle Ankara'ya gelmişti. Daha evvel yapılan görüşmeler üzerine bir an evvel Mustafa Kemal Paşa'yla buluşmak için XX. Kolordu Komutanı Ali Fuat Paşa ile birlikte 12 Haziran'da yola çıkarlar. Bu heyet, Havza yakınlarına geldiğinde Mustafa Kemal Paşa'nın Amasya'yı geçtiğini öğrenir. Buradan Amasya yönüne hareket ederler. 19 Haziran 1919'da Ankara Heyeti, aralarında Mustafa Kemal'in de bulunduğu, Amasyalılar tarafından coşkuyla karşılanırlar.

Kaybedilecek zaman yoktur. Heyet derhâl işe koyulur. Mustafa Kemal geçen bir aylık faaliyetleri ve genel durum hakkında gerekli açıklamalardan sonra olup bitenlerden Kâzım Karabekir'i haberdar etmek için bir telgraf çekerek heyetin Amasya'ya geldiğini bildirir. İlk görüşmelerde varılan kararı Ali Fuat Paşa kısaca şöyle açıklar: *"Milletin istiklalini yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır"* [23].

Alınan ciddi kararlar ilgili zevatın görüşlerine de sunulur. Bu görüşmelerde alınan kararlara Mersinli Cemal Paşa tamamen iştirak ederken, Kâzım Karabekir ise Sivas'ta toplanacak Umumi Kongre'den evvel Erzurum'da Vilayat-ı Şarkıyye Kongresi'nin toplanması hususunda evvelki görüşlerinde ısrar eder.

Mustafa Kemal ve Rauf Bey'i Erzurum'a davet eder. Bu görüş alışverişinden sonra Erzurum'da toplanacak kongreden sonra asıl genel kongrenin Sivas'ta

Milletin istiklalini yine
milletin azim ve kararı
kurtaracaktır.

toplanacağı hususunda bir görüş birliğinin ardından tarihî değeri büyük Amasya Tamimi 22 Haziran 1919'da ilan edilir [23, 24].

Kinross'un "Bağımsızlık Bildirisi" Cebesoy'un "Mukaddes İttifak" dediği Amasya Tamimi'ne son şekli verilerek yayımlanır. Bu tamim şu maddelerden oluşmaktadır [23]:

- Vatanın bütünlüğü milletin bağımsızlığı tehlikededir.
- İstanbul Hükûmeti, İtilaf Devletleri'nin etkisi altında bulunduğundan üzerine almış olduğu sorumlulukları yerine getirememektedir. Bu durum milletimizi yok olmuş duruma düşürmektedir.
- Milletin istiklalini yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır.
- Her türlü etki ve denetimden uzak bir millî kurulun oluşturulması gereklidir.
- Anadolu'nun her bakımdan güvenli yeri olan Sivas'ta millî bir kongrenin toplanması mecburidir.
- Bu maksatla bütün vilayetlerden halkın güvenini kazanmış üç temsilci seçilerek süratle yola çıkarılmalıdır. Temsilciler, Redd-i İlhak, Müdafaa-i Hukuk cemiyetleri ve belediyelerce seçilecektir.
- Doğu vilayetleri adına 10 Temmuz'da Erzurum'da bir kongre toplanacaktır.
- Bu kararlar millî bir sır gibi korunmalı, kongreye katılacak kişilerin kimlikleri saklanmalıdır.

Amasya Tamimi'nde, ilk kez millî direniş ilkeleri bir protokol hâlinde hazırlanmıştır.

Amasya Tamimi'nin Önemi ve Değerlendirilmesi

Amasya Tamimi'nin Millî Mücadele tarihi açısından fevkaalede önemi vardır. Daha önce yurdun değişik bölgelerinde düşmana karşı bölgesel direnişler mevcut olmasına rağmen bunlar münferit çıkışlar idi. Oysaki bu tamimle bu bölünmüşlük yerine millî ve topyekun bir direnişin başlatıldığı duyuruluyordu.

"Amasya Tamimi düşüncenin belge ile eyleme geçişidir." [25]. Bu belge Türk tarihi açısından orijinallik taşımaktadır. Çünkü söz konusu düşünce, Türk milletinin alışık olmadığı millî iradeyi kullanma, onu siyasallaştırma gayretiydi.

Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a çıktığı andan itibaren yapmaya çalıştığı işlerin özünde, millî iradeyi geleceğe taşıma stratejisi vardı. Bunun için yaptıklarıyla Türk milleti adına söz söyleme selahiyetini kullanmaya namzet bir lider rolüne layık olduğunu da ispatlamaktaydı. *"Halkta gördüğü, duyduğu millî düşünce ve temayülleri teşkilatlandırmak suretiyle"* geldiği Amasya'da hazırlanan bu tamim tam anlamıyla, millî egemenlik ve millî bağımsızlık yolunda ufuk açıcı özellikler taşımaktaydı [26].

Amasya Tamimi, aslen altı madde hâlinde hazırlanmış olmasına rağmen, o günkü şartlar gereği daha da özetlenerek ilgililere duyurulmuştu. *"Vatanın tamamiyeti ve milletin istiklali tehlikededir."* şeklinde başlayan tamimin birinci maddesinde, içinde bulunulan

şartlara göre durum değerlendirmesi yapılmış, bir anlamda yapılacak işlerin gerekçesi anlatılmak istenmişti. Bunun için hâl çaresi olarak da “*milletin istiklalini yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır*” denilmiştir. Yani iradeyi milletin eline vermedikçe bu durumun devam edeceği vurgulanmıştı. Millî egemenliği simgeleyen bu ifade aynı zamanda 1921 yılından itibaren yapılan anayasaların temel felsefesini oluşturduğu gibi “*Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir*” kuralının da doğduğu yerdir”. Bu temel felsefeyle gelecekte yeni bir Türk devletinin kurulacağını ve yeni devletin rejiminin de cumhuriyet olacağı vurgulanmış oluyordu. Bütün bu düşüncelerin protokol metninde kalmaması için zaman kaybetmeden Sivas'ta umumi bir kongrenin acilen toplanması kararlaştırılmış oldu [16].

Yani *Millî Mücadele*'nin bir anlamda plan ve programı tamimin birinci maddesinde ifade edilmişti. Tamimin dikkate değer en önemli özelliklerinden biri de aynı zamanda Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'ya gönderilme sebeplerinden olan Mondros Mütarekesi'nin uygulanmasına karşı çıkmasıdır. Dolayısıyla da İtilaf Devletleri'ne karşı da bir isyan niteliği taşımaktadır [27].

Amasya Tamimi, Millî Mücadele açısından bir dönüm noktasıdır. Türk'ün makus talihinin yenilmesi gerektiği hususunda karara varmış olan Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları “*ilk kez millî direniş ilkelerini bir protokol hâlinde hazırlayarak, Türk yurdunun bağımsızlığı ve toprak bütünlüğünü sağlamak için iş birliği*” yapmaya yemin etmişlerdi [18].

Bu dönüm noktasının özelliklerini Bayram Kodaman şöyle izah eder [16]:

- İmparatorluktan vazgeçilerek millî devlete doğru gidiş başlıyordu.
- Ümmet bırakılıyor, millet esas alınıyordu.
- Padişah iradesi yerine millî irade devri açılıyordu.
- Kozmopolitlik bırakılıyor, millî şahsiyet aranılıyordu.

Netice itibarıyla Amasya Tamimi, yalnız vatanı kurtarmayı hedef almış olmuyordu. Aynı zamanda millîleşmenin de ilk ifadeleri vurgulanmış ve bunların hayata geçirilmesi için milletle beraber zafer kazanılincaya kadar birlik beraberlik tohumları ekilmeye çalışılmış oluyordu.

İçişleri Bakanı Ali Kemal, İngilizlerin baskısıyla, biraz da Ege'deki Yunan zulmünün durdurulacağı ümidiyle Paşa'nın azledildiğini bir tamimle ilgili makamlara duyurur

Anadolu'daki bu gelişmeler üzerine İçişleri Bakanı Ali Kemal, İngilizlerin baskısıyla, biraz da Ege'deki Yunan zulmünün durdurulacağı ümidiyle Mustafa Kemal'in azledildiğini bir tamimle ilgili makamlara duyurur. Tamimde; İngiliz istek ve baskısının olduğunu da açıkça ifade eder. Yine aynı gün (23 Haziran 1919'da) Meclis-i Vükelâ'da konu görüşülür ve halkı Hükûmete karşı kıskırttığının anlaşılması üzerine Mustafa Kemal'in resmî sıfatının kalmadığı, bu yüzden de emirlerinin dinlenmemesi hususunda karar alınır. Bu gelişmenin Posta ve Telgraf Umum Müdürlüğüne bütün yurtta duyurulması istenir [17, 22]. Bu sırada Sivas'a önceden giden İbrahim Tali Bey, Amasya'ya çektiği şifrede olup bitenlerden Mustafa Kemal'i haberdar eder.

Mustafa Kemal Paşa'nın, Amasya'da kaldığı on üç gün boyunca yürüttüğü faaliyetler İstanbul'un tepkisine sebep olmuştur. Artık burada kalamazdı. Bir an evvel Erzurum'a gitmeliydi [13]. *Ankara'dan Amasya'ya gelen heyet arasında bulunan Rauf Bey, İbrahim Süreyya, Yüzbaşı Osman Nuri, Yedek Teğmen Recep Zühtü, Efganlı Teğmen Abdurrahman beyler, Mustafa Kemal'in karargâhına katılır ve 21 Haziran'da gizlice Tokat'a geçerler.*

Tokat'ta bir gece kalan Mustafa Kemal Paşa, burada ileri gelenlerle bir toplantı yapar ve onların Millî Mücadele'ye olan inançlarını perçinleştirir [28]. Mustafa Kemal'in Tokat'a geldiği sıralarda Elazığ Valiliği'ne atanan Ali Galip, Sivas'a uğrar ve Vali Reşit Paşa'yı Millî Mücadele aleyhine kıskırtır. Mustafa Kemal'in azledildiğini *"hain, asi, muzır bir adam"* olduğunu anlatan yaftalar yazılarak halkı Sivas'a gelecek olan Mustafa Kemal Paşa'ya karşı ayaklandırmak için çalışmıştır. [29].

Amasya'dan hareketle Tokat, Sivas, Erzincan istikametinden Erzurum'a devam eden yolculuğunda İstanbul ve Mustafa Kemal Paşa arasında yaşanan bazı olumsuzlukların güzergâh yöneticilerini etkilediği görülür. Çünkü birkaç gün evvel gönderilen tamimle Mustafa Kemal'in azledildiği bildirilmişti. Oysaki Paşa azledildiğini kabul etmez ve bu konuda kendisine herhangi bir tebliğin yapılmadığını söyleyerek yaptığı yazışmalarında *"III. Ordu Müfettişi"* sıfatını kullanmaya devam eder. Bu çelişkili durum başta Sivas Valisi Reşit Paşa başta olmak üzere güzergâh üzerindeki yöneticileri endişelendirir. Bu gelişmelere rağmen Mustafa Kemal ve beraberindekiler başta Sivas Valisi Reşit Paşa olmak üzere Sivas halkı tarafından büyük sevgi gösterileri arasında karşılanır [29].

Mustafa Kemal ve beraberindekiler 3 Temmuz 1919'da Tercan'dan Erzurum'a hareket etti.

Mustafa Kemal Paşa, Sivas Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Başkanı Rasim Bey ve Sivaslı aydınlarla bir araya gelerek, yapılacak işleri anlatır, ardından da Sivas'ta toplanacak genel kongre için zaman kaybetmeden işe koyulmalarını tavsiye eder. Heyet 28 Haziran'da Ramazan Bayramı'nın ilk günü Erzurum'a gitmek için hareket eder. Heyet aynı gün yaklaşık 145 km'lik mesafedeki Suşehri'ne gelir. Burada bir müddet dinlenen Mustafa Kemal kendisini ziyarete gelen halka, İstanbul'un ve memleketin ahvalini anlatır, yurdu kurtarmak için silahlanmanın kaçınılmaz olduğunu

tavsiye eder. Ardından da Refahiye'ye doğru hareket edilir ve geceyi orada geçirirler [14].

Haziran ayının son günü mevsimin yaz olmasına rağmen sert ve soğuk bir havada çok zor şartlarda yola devam edilir. Sıkıntılı bir yolculuktan sonra Heyet, 1 Temmuz'da Erzincan'a ulaşır.

Heyet, 2 Temmuz 1919'da Erzincan'dan hareket eder, akşama doğru da Mamahatun'a (Tercan) gelir. Burada kendisini ziyarete gelen Tercanlılara: *"Padişah düşmanlar tarafından zincire çekilmiştir. Ayağımıza çarıkları geçirip silahlarımıza sarılarak bu durumdan kurtaracağız yurdumuzu..."* diyerek onları da birlik ve beraberliğe davet eder [14].

Mustafa Kemal Paşa ve beraberindekiler 3 Temmuz 1919'da Tercan'dan Erzurum'a hareket etti. Ve aynı gün Samsun'dan Erzurum'a yaklaşık bir buçuk aylık yolculuğun ardından Erzurum'a gelindi. Erzurum'a gelen misafirler Ilıca mevkiinde başta Kâzım Karabekir olmak üzere kalabalık bir heyet tarafından karşılandı. Heyet burada bir müddet dinlendi ve durum değerlendirmesi yapıldı. Yolculuk esnasındaki haberleşmeler Mustafa Kemal'i ziyadesiyle heyecanlandırır. Hatta tutuklanabileceğini de düşünür [13]. Kâzım Karabekir'in *"Müfettişlikten hatta askerlikten çekilmenize teessür duymadan karar verebilirsiniz. Size mukaddesatımın namına söz veriyorum. Size müfettiş olduğunuzdan daha ziyade hürmetkâr bulunurum."* sözleri kendisini çok rahatlatmış; hep birlikte Erzurum'a hareket etmişlerdir. Karşılama merasimini Erzurum'da bulunan Mazhar Müfit şöyle tasvir eder: *"Erzurum'un İstanbul Kapısı muazzam bir kalabalıktan görünmez hâle gelmişti. Bir bando ve ihtiram müfrezesi resmî selamı ifa etmek üzere vaziyet almıştı. Ve diyebilirim ki, mübalağasız Erzurum'un bütün halkı da Mustafa Kemal'i millî bir sır ve şuurun sezişleri içinde karşılamağa dökülmüştü"* [31].

Otomobille şehre varıldığında İstanbul Kapısı mevkiinde toplanan büyük kalabalık Mustafa Kemal Paşa'yı büyük bir coşkuyla karşıladı. Arabasından inerek askeri selamladı, halka kısa bir konuşma yaptı. Ardından da yapılması gereken işleri görüşmek üzere toplantılara katıldı.

Mustafa Kemal'in Samsun'a çıktığı 19 Mayıs'tan itibaren devam eden bir buçuk aylık yorucu yolculuk ve çekilen zahmetler burada yerini yeni ümitlere bırakmış oldu.

Örnek

- Hükûmet, Mondros Mütarekesi'nin uygulanmasına gösterdiği hoşgörüyü ve kolaylığı vatanperver insanların faaliyetlerine gösterememiştir. Mustafa Kemal Paşa'nın İstanbul'a çağırılması bu tavrının ıspatıdır.

Bireysel Etkinlik

- Bandırma Vapuru ile ilgili araştırma yapınız
- Mustafa Kemal Paşa'nın karargâhında kimler vardı, kaç kişiydi ve görevleri hakkında okuma yapınız
- Mustafa Kemal Paşa'nın liderliğinde verilen mücadeleyi daha iyi kavramanız için Hasan İzzettin Dinamo'nun "Kutsal İsyan" adlı romanını okuyunuz

Özet

• MUSTAFA KEMAL PAŞA'NIN YOLCULUK HAZIRLIKLARI

- Mustafa Kemal Paşa, Samsun'a çıktığında işlerini kolaylaştıracak birtakım "faydalı olan mevaddın" ve görev bölgesindeki vilayetlerin, jandarma kuvvetlerinin hareket noktalarını gösteren harita ve krokinin de kendisine verilmesi talebinde bulundu. Yine İstanbul'dan hareket etmeden evvel, 13 Mayıs 1919'da, Harbiye Nezareti'ne Müfettişlik Karargâhı'nda görevli bulunanların üç aylık maaşlarının ve kullanabilecekleri iki adet otomobilin kendilerine verilmesinden sonra hareket edileceğini bildirmişti. Ziyaretlerini tamamlayan Mustafa Kemal Paşa, 14 Mayıs'ta Samsun'da III. Kolordu Komutanlığı'na bir telgraf çekerek, cuma günü Bandırma Vapuru'yla hareket edileceğini, Samsun'da karargâh için gerekli tertibatın alınmasını söylemiştir.

• İZMİR'İN İŞGALİ VE ORTAYA ÇIKAN TEPKİLER

- İngiltere savaş sonrası İtalya'nın işgallerinden rahatsız olmuştu. Çünkü buraların güçlü bir İtalya yerine daha zayıf Yunanistan'a bırakılması çıkarlarına uygundu. 5 Mayıs 1919'da Paris'te Üçler Konseyi'nde bu işi kendine vazife edinmiş olan İngiliz Başbakanı Lloyd George, İzmir'in Yunanistan'a verilmesi için ABD ve Fransa'yı ikna etmeyi başardı. Bu son gelişme Yunanistan'da büyük bir coşkuyla karşılandı.
- Bu gelişme üzerine 14 Mayıs'ta İzmirli vatanperverler ve Redd-i İlhak Cemiyeti bir bildiri yayımlayarak halkın Bahri Baba Parkı'nda toplanmasını istediler. Burada İzmir'in işgal edileceği haberlerini protesto ettiler. 15 Mayıs 1919'da İzmir'in işgali üzerine gelen tepkiler sonucu Damat Ferit Hükûmeti istifa etmiş, ancak yeni hükûmeti kurma görevi yeniden kendisine verilince halkın İstanbul'a olan inancı daha da sarsılmıştı.

• MUSTAFA KEMAL PAŞA'NIN İSTANBUL'DAN SAMSUN'A HAREKETİ

- Mustafa Kemal'in Samsun'a hareket edeceği gün yaklaştıkça, kendisinin ve karargâhının tutuklanacağı yahut Karadeniz'de geminin batırılacağı şeklinde dedikodular yayılmaya başlandı. Dedikodu gibi görünen bu haberler, kanaatimize göre İngiliz gizli servisinin işgüzarlığı olup, Mustafa Kemal Paşa'ya bir korku, bir uyarı mesajı vermek isteğinin sonucuuydu. Sonunda bütün hazırlıklar, vedalaşmalar, emirler, istekler tamamlanıp resmî problemlerini hâleden Mustafa Kemal Paşa ve karargâhı, 16 Mayıs 1919'da Bandırma Vapuru'yla Samsun'a hareket etti ve nihayet 19 Mayıs 1919 sabahı saat 6'da Samsun'a ulaştı.

• MUSTAFA KEMAL PAŞA'NIN SAMSUN, HAVZA VE AMASYA'DAKİ FAALİYETLERİ VE ERZURUM'A YOLCULUĞU

- Mustafa Kemal, bu anlamlı yolculuğun ilk durağı sayılabilecek Samsun'da altı gün kalır. Mustafa Kemal'in Samsun'daki faaliyetlerinin akabinde Erzurum'a gitme düşüncesinde olduğunu 21 Mayıs'ta Kâzım Karabekir'e çektiği telgrafından anlıyoruz.
- Samsun'daki faaliyetleri İngilizleri ziyadesiyle rahatsız etti. 24 Mayıs'ta en çok şikâyetin olduğu Merzifon, Ladik, Amasya gibi yerlerde bizzat incelemeler yapmak ve tedbirler almak gayesiyle karargâhını Havza'ya nakledeceğini Harbiye Nezareti'ne bildirdi. Mustafa Kemal'in Havza'ya hareketi, onu aynı zamanda halkın arasına katılarak onlara ülkenin ahvalini anlatan, bu kötü durumdan kurtulmak için yöresel teşkilatlanmayı teşvik eden bir lider konumuna getirmişti.

Özet (devamı)

- 28 Mayıs günü Havza'nın ileri gelenleriyle bir toplantı düzenlenir. Bu toplantıda Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti kurulur. Yine aynı gün İzmir'in ve Manisa'nın işgali üzerine valiliklere ve kaymakamlıklara gönderdiği şifre ile "ülke bütünlüğümüzün korunması için ulusal gösterilerin daha canlı yapılmasını ve sürdürülmesini" istediği Havza Genelgesi'ni yayımlar.
- **Havza Genelgesi'nin Önemi:**
- Millî Mücadele'nin ilk genelgesidir.
- Ferdi bilinçten millî bilince ulaşılması amaçlanmıştır.
- Ordu birliklerine askerin terhis, silahların teslim edilmemesi bildirildi.
- İzmir'in işgalinin bütün ülkede proteto edilmesi ve mitingler esnasında Hristiyan halka karşı saldırıdan sakınılması istendi.
- Mustafa Kemal Paşa bu genelge ile yetkilerinin dışına çıkmış, bu sebeple de İstanbul'a geri çağırılması gündeme gelmiştir.
- 13 Haziran'da Havzalıların sevgi gösterileri arasında Mustafa Kemal Amasya'ya uğurlanır. Aynı gün de Havza'da büyük bir miting düzenlenir. Mustafa Kemal ve beraberindekiler 13 Haziran 1919 günü Amasya'ya geldi. Onlar bölgenin ileri gelenlerince layıkıyla karşılandı.
- Erzurum'da toplanacak kongreden sonra asıl genel kongrenin Sivas'ta toplanacağı hususunda bir görüş birliğinin ardından tarihî değeri büyük Amasya Tamimi 22 Haziran 1919'da ilan edilir. Tamim şu maddelerden oluşmaktadır:
- Vatanın bütünlüğü milletin bağımsızlığı tehlikededir.
- İstanbul hükûmeti, İtilaf Devletleri'nin etkisi altında bulunduğundan üzerine almış olduğu sorumlulukları yerine getirememektedir. Bu durum milletimizi yok olmuş duruma düşürmektedir.
- Milletin istiklalini yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır.
- Her türlü etki ve denetimden uzak bir millî kurulun oluşturulması gereklidir.
- Anadolu'nun her bakımdan güvenli yeri olan Sivas'ta millî bir kongrenin toplanması mecburidir.
- Bu maksatla bütün vilayetlerden halkın güvenini kazanmış üç temsilci seçilerek süratle yola çıkarılmalıdır. Temsilciler, Redd-i İlhak, Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri ve belediyelerce seçilecektir.
- Doğu vilayetleri adına 10 Temmuz'da Erzurum'da bir kongre toplanacaktır.
- Bu kararlar millî bir sır gibi korunmalı kongreye katılacak kişilerin kimlikleri saklanmalıdır.
- Heyet Amasya'dan hareketle Tokat, Sivas, Erzincan istikametinden Erzurum'a devam eden yolculuğunda İstanbul ve Mustafa Kemal arasında yaşanan bazı olumsuzlukların güzergâh yöneticilerini etkilediği görülür. Çünkü birkaç gün evvel gönderilen tamimle Mustafa Kemal'in azledildiği bildirilmişti. Bu gelişmelere rağmen Mustafa Kemal ve beraberindekiler başta Sivas Valisi Reşit Paşa olmak üzere Sivas halkı tarafından büyük sevgi gösterileri arasında karşılanır.
- Heyet 28 Haziran'da Ramazan Bayramı'nın ilk günü Erzurum'a hareket eder. Heyet aynı gün yaklaşık 145 km'lik mesafedeki Suşehri'ne gelir. Burada bir müddet dinlenen Mustafa Kemal kendisini ziyarete gelen halka, İstanbul'un ve memleketin ahvalini anlatır, yurdu kurtarmak için silahlanmanın kaçınılmaz olduğunu tavsiye eder.

DEĞERLENDİRME SORULARI

1. IX. Ordu Müfettişi olarak 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkan Mustafa Kemal Paşa'ya verilen resmî görev aşağıdakilerden hangisidir?
 - a) Kongreler ve mitingler düzenlemek
 - b) Anadolu'da padişah adına millî mücadeleyi başlatmak
 - c) Doğu Anadolu'daki askerî birlikleri teftiş etmek
 - d) Halkı işgallere karşı ayaklandırmak
 - e) Doğu Karadeniz'de çıkan olayların nedenlerini araştırmak
2. Sivas'ta millî bir kongrenin toplanması kararı nerede alınmıştır?
 - a) Havza Tamimi'nde
 - b) Erzurum Kongresinde
 - c) Amasya Tamimi'nde
 - d) Komutanlar Toplantısında
 - e) Amasya Görüşmelerinde
3. Mustafa Kemal Paşa, 19 Mayıs 1919 günü Samsun'a çıktığında hangi resmî görevi taşımaktaydı?
 - a) Yıldırım Ordular Komutanlığı
 - b) Kafkas Ordular Komutanlığı
 - c) IX. Ordu Kıtaat-ı Müfettişliği
 - d) Trakya Ordular Komutanlığı
 - e) XX. Kolordu Komutanlığı
4. Amasya Genelgesi, Türk ulusuna ulusal egemenliğine kavuşması yolunda bir çağrı idi. Bu çağrının gerekçesi aşağıdakilerden hangisidir?
 - a) Vatanın bütünlüğünün ve ulusun geleceğinin tehlikede olması
 - b) İstanbul hükûmetinin görevini yapmaktan çekinmesi
 - c) Ulusun bağımsızlığını yine ulusun azim ve kararının kurtaracağı
 - d) Ulusal bir kongrenin kısa sürede Sivas'ta toplanmasına karar verilmesi
 - e) Her olasılığa karşı durumun ulusal bir sır hâlinde tutulması

5. Mustafa Kemal'in 19 Mayıs 1919 tarihinde Samsun'a çıkışı aşağıdakilerden hangisine bir başlangıç sayılmaktadır?
 - a) İstanbul hükûmeti ile Kuva-yı Milliye arasında diyalog kurulmasına
 - b) Mondros Mütarekesi'nin hazırlanmasına
 - c) Ulusal Kurtuluş Savaşı'na
 - d) Ulusal cemiyetlerin kurulmasına
 - e) Kuva-yı Milliye'nin oluşmasına
6. Amasya Genelgesi'nde yer alan "milletin geleceğini yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır" kararı, aşağıdaki ilkelerden hangisiyle ilgili değildir?
 - a) Milliyetçilik
 - b) Devletçilik
 - c) Millî egemenlik
 - d) Millî birlik
 - e) Bağımsızlık
7. Aşağıdakilerden hangisinde Millî Mücadele'nin nedenleri, programı ve yöntemi tesbit edilmiştir?
 - a) Erzurum Vilayet Kongresi'nde
 - b) Son Osmanlı Meclis-i Mebusanında
 - c) Amasya Tamimi'nde
 - d) Alaşehir Kongresi'nde
 - e) TBMM'nin açılmasıyla
8. Aşağıdakilerden hangisi Millî Mücadele'nin ilk genelgesidir?
 - a) Havza Genelgesi
 - b) Misak-ı İktisadi Genelgesi
 - c) Amasya Genelgesi
 - d) TBMM Genelgesi
 - e) Komutanlar Genelgesi
9. İşgaller özellikle İzmirli Rumlarca büyük coşkuyla karşılandı. İzmir'in işgaline fiili tepkiyi ise eski Teşkilât-ı Mahsusacı ve Hukuk-ı Beşer (İnsan Hakları) gazetesi sahibi ilk kurşunu sıkarak gösterdi. Ancak vurularak şehit edildi.

Yukarıda anlatılan kişi kimdir?

 - a) Hasan Tahsin
 - b) Yörük Ali Efe
 - c) Çerkes Ethem
 - d) Deli Halit Paşa
 - e) Kılıç Ali

10. Aşağıdakilerden hangisinde 1919'da Mustafa Kemal Paşa'nın Erzurum'a ilk yolculuğunun güzergâhı doğru verilmiştir?
- a) Samsun-Havza- Trabzon- Sivas- Erzurum
 - b) Samsun-Havza-Tokat-Sivas-Erzincan- Erzurum
 - c) Samsun-Trabzon-Gümüşhane-Bayburt-Erzurum
 - d) Samsun-Ordu-Giresun-Trabzon-Gümüşhane-Erzurum
 - e) Samsun-Ordu-Giresun-Trabzon-Rize-Artvin Erzurum

Cevap Anahtarı

1.e, 2.c, 3.c, 4.a, 5.c, 6.b, 7.c, 8.a, 9.a, 10.b

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- [1]. (1954). İbrahim Talî Öngören'in Hatıraları. Dünya, Atatürk İlavesi, 10 Kasım.
- [2]. Sabis, A. İ. (1993). Harp Hatıralarım, İstiklal Harbi ve Gizli Cihetiyle (Cilt 5). İstanbul.
- [3]. HTVD, I/1 (1952), Vesika No: 9, 10, 11.
- [4] BOA; H-ŞFR, 99-137
- [5] Okyar, F. (1980). Üç Devirde Bir Adam. (Haz. Cemal Kutay). İstanbul.
- [6] Atay, F. R. (1985). Kemal Atatürk Anlatıyor. İstanbul.
- [7] Tansel, S. (1965). Atatürk ve Kurtuluş Savaşı, 1919-1922. Ankara.
- [8] Akşin, S. (1996). Ana Çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi. Ankara.
- [9] Banoğlu, N. A. (1981). Yayınlanmamış Belgelerle Atatürk-Siyasi ve Özel Hayatı İlkeleri, İstanbul.
- [10] (1983). Her Yönüyle Atatürk. (Haz. Avni ALTINER). İstanbul.
- [11] Ünal, E. İstanbul'dan Samsun'a Cehennem 215 Saat, Arif Hikmet Gerçekçi'nin Anlattıkları, Hayat (İstanbul-15 Mayıs 1919)
- [12] Atatürk, K. (2000). Nutuk (1919-1927). (Haz. Zeynep Korkmaz). Ankara.
- [13] Karabekir, K. (1993). İstiklâl Harbimiz, I. (Haz. Faruk Özergen). İstanbul.
- [14] Akdaş, R. N.(1973). Atatürk'ün Bağımsızlık Savaşı Nasıl Başladı, İstanbul, (1339).
- [15] Kınross, L. (1980). Atatürk-Bir Milletten Yeniden Doğuşu- (7. baskı). (çev. Ayhan Sezel).İstanbul.
- [16]. Aydoğan, E. (1997). Mustafa Kemal'in Erzurum'a İlk Yolculuğu. Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Dergisi (Mustafa Kemal Atatürk ve Erzurum Özel Sayısı), 1(1).
- [17] (1919). İstiklal Savaşı Gazetesi. (Haz. Ömer Sami Coşar), (3 Haziran).
- [18] Sonyel, S.R. (1995). Kurtuluş Savaşı Günlerinde İngiliz İstihbarat Servisinin Türkiye'deki Eylemleri. Ankara.
- [19] Kutay, C. (1973). Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyetin Manevi Mimarları. Ankara.
- [20] HTVD, 5 (1953), Vesika No: 90, 106.
- [21] Önder, M.(1975). Atatürk'ün Yurt Gezileri. Ankara.
- [22] Karay, R. H.(1994). Minelbab İlelmihrab, İstanbul.
- [23]. Cebesoy, A. F. (1993). Milli Mücadele Hatıraları. İstanbul.
- [24]. (1962). Rauf Orbay'ın Hatıraları, Yakın Tarihimiz (Cilt 3).
- [25] Ezherli, İ. (1992). Türkiye Büyük Millet Meclisi (1920-1992) ve Osmanlı Meclisi Mebusanı (1877-1920). Ankara.

- [26]. (1954). Çardak Boğazında Bir Gece. Anlatan İbrahim Süreyya Yiğit, Dünya, 10 Kasım.
- [27] Akşin, S. (1986). Amasya Toplantısı ve Amasya Kararlarının Mahiyeti, Milli Mücadele'de I. Amasya Sempozyumu (20-22 Haziran 1986), Samsun.
- [28] Asarkaya, H. (1936). Ulusal Savaşta. Tokat
- [29] (1939). Reşit Paşa'nın Hatıraları, (Haz. Cevdet R. Yularkıran). İstanbul.
- [30] Goloğlu, M. (1968). Erzurum Kongresi. Ankara.
- [31] Kansu, M.M. (1988). Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber (3. baskı, Cilt 1). Ankara.
- [32] Terzioğlu, S. (1963). Kemal Atatürk, Cumhuriyet, 19 Mayıs.